

Tienertaal in *disse flippen stukkende wêreld dié, my ou* (Hans du Plessis, 1991)

Barbara Bosch
Departement Afrikaans en Neerlandistiek
Universiteit Rhodes
GRAHAMSTAD

Abstract

Adolescent language in *disse flippen stukkende wêreld dié, my ou* (Hans du Plessis, 1991)

*This article investigates the typical characteristics of adolescent language. The sensitivity of the adolescent to different registers, the level of language influence and the social functions of adolescent language as an indication of attitudes, group solidarity and value systems are investigated and discussed with reference to Hans du Plessis' novel for adolescents, *disse flippen stukkende wêreld dié, my ou*.*

1. Inleiding¹

Sosiolinguistiese navorsing ondersoek veranderlikes wat afhanklik is van die konteks waarbinne taal gebruik word; daar word byvoorbeeld gekyk na ouderdom, geslag en status as faktore wat die taalgebruik van 'n bepaalde identifiseerbare sosiale groep beïnvloed.

Adolescente is 'n duidelik identifiseerbare sosiale groep in die maatskappy (Hudson, 1983) en die afgelope veertig jaar word dié groep se gedrag, waardesisteme en houdings deur navorsers in die sosiale wetenskappe bestudeer. Psigolinguïste en sosiolinguïste is veral geïnteresseerd in die aanleer en ontwikkeling van "sosiolinguïstiese patrone" (Romaine, 1984:82) en in die geskakeerdheid van adolessente se taalgebruik en taalvermoëns; die rol wat hul taalgebruik speel in die skep van sosiale en groepsverbondenheid (Adelman, 1976; Bosch & De Klerk, 1994); hul gebruik van slengvorme (De Klerk, 1990) en vloekwoorde (De Klerk, 1988); asook die ontwikkeling van taalvaardighede gedurende adolessensie (Romaine, 1984).

1 Godfrey Meintjes se kommentaar op 'n vroeëre weergawe van hierdie artikel word opreg waardeer

Taal vervul nie in alle gemeenskappe dieselfde rol nie; 'n talige optrede wat in een taal en taalgemeenskap aanvaarbaar is, is moontlik ontoelaatbaar in 'n ander sosiale konteks (vgl. Hymes, 1974 in dié verband). Omdat daar interaksie tussen mense plaasvind en hierdie kontak onder andere talig is, vervul taalgebruikspatrone belangrike sosialiseringfunksies: binne bepaalde sosiale groepe vorm die taalgebruik van die betrokke groep die raamwerk waarbinne sosiale interaksie plaasvind. Kennis van die taalgebruikspatrone en kommunikatiewe vaardighede van 'n bepaalde groep verleen "toegang" tot die groep², dit bevorder groepsamehang en skep 'n mate van privaatheid vir die groep (Sebald, 1984:250). Taalgebruikspatrone kan as dié "merkers" van 'n bepaalde groep beskou word (Hudson, 1983).

Belangstelling in die adolessent, in sy/haar taalgebruik en die identifisering van die adolessent se eiesoortige leesbehoefte het daartoe gelei dat die verhouding tussen die adolessent en literatuur onder die soeklig geplaas is (Fornäs & Bolin, 1995:146). Omdat die taalhandelingspatrone in 'n bepaalde teks op 'n komplekse manier bydra tot die strukturering van betekenis binne die teks (Van Peer, 1989:2), is die sosiolinguistiese vesel van die teks ten opsigte van die genereer van betekenis belangrike aanduiders van inligting wat linguisties in die teks ingebed is. Die doel van hierdie artikel is om te probeer vasstel watter bydrae die sosiolinguistiek-konsep *adolescente-taal* lewer tot die literêre lees van Hans du Plessis se *disse flippen stukkende wêreld dié, my ou* (1991).

Hierdie jeugboek van Du Plessis is eietyds wat styl en problematiek betref (Kirchner, 1992:4) en daar is sterk aanduidings van sy akademiese belangstelling in die variëtietaalkunde en van sy sensitiwiteit vir die taalgebruik van bepaalde taalgebruiksgroepe (Erasmus, 1992:4). Die teks word geskryf in 'n variant van Afrikaans wat in die mond van jong gebruikers leef: die personasies gebruik 'n tipiese hedendaagse tieneridioom.

Die verhaal word vanuit die perspektief van Thomas, Dirk en Herrie aangebied en tienerensaamheid, identiteitsoeke en verhoudingsprobleme word betrek (Kotze, 1992:8). Herrie is die kind van liberale, welgestelde ouers wat geen tyd vir hul kind het nie. Dirk is die seun van die hoof van die blanke skool en Thomas is 'n bruin seun "uit die Wes uit" (p. 7)³ wat haweloos raak nadat sy vader sterf en sy moeder hom agterlaat as sy na haar mense toe gaan. Die hoofpersonasies het behoefte daaraan om met mekaar te *kommunikeer* (p. 4) en deur die variasies in

2 Soortgelyke bevindings is ten opsigte van *ukuHlonipha* (Finlayson, 1984; Du Preez, 1988) en *Tsotsitaal* (Slabbert, 1994) gemaak.

3 Waar slegs bladsynommers vermeld word, word verwys na Du Plessis (1991).

die seuns se taalgebruik word 'n bepaalde sosiale orde deur talige merkers geskep en ondersteun. Die adolessent/volwasse-verhouding in die teks word op linguistiese vlak deur die linguistiese kodes ondersteun en gevestig.

2. Adolessente en hul taal

An adolescent is one who if not treated as an adult acts like an infant (Sebald, 1984:8).

2.1 Algemeen

Taalgebruik is 'n gedragsvorm wat sekere ouderdomsverwante eienskappe openbaar (Romaine, 1984:104; Helfrich, 1979:63); wêreldwyd gebruik tieners 'n identifiseerbare taalvorm (Adelman, 1976) wat betekenisvol is vir die lede van die groep (Rice, 1984:291). Gedurende adolessensie ontwikkel adolessente doelbewus 'n vorm van taalgebruik wat hulle onderskei van volwassenes en ander tieners wat nie deel is van die besondere groep nie (Adelman, 1976). Adolessente is herkenbaar aan hulle taalgebruik (Adelman, 1976) en hulle word deur groepdruk gedwing om in hul taalgebruik te konformeer (Cullum, 1981). As gevolg hiervan openbaar adolessente-taal bepaalde eienskappe. Navorsing oor adolessente-taal ondersoek veral die kommunikatiewe vaardighede van adolessente (Romaine, 1984), die wyse waarop taal deur adolessente gebruik word om hul situasie te identifiseer, hul sosiale milieu te manipuleer en hul status in die omgewing te bepaal (Saville-Troike, 1982) en die kenmerkende woorde-skat wat deur adolessente gebruik word (Helfrich, 1979:97).

2.2 Invloed van die portuurgroep

Daar bestaan heelwat bewyse daarvoor dat die taalgebruik van adolessente 'n belangrike sosialiseringfunksie verrig (Romaine, 1984:190). Tydens adolessensie word ander adolessente belangriker as ouers in die skep van modelle (Romaine, 1984:183) en die aanwesigheid van portuurdruk is waarneembaar in die mate waarin die tiener se taalgebruik gedwing word om aan te pas by dié van die portuurgroep. Giles en Smith (1979) beweer dat die groep se taalgebruik doelbewus aangepas word om as merker van groeidentifikasie te funksioneer.

Morrison en McIntyre (1973:134) beweer dat lidmaatskap van portuurgroepe opsioneel is, maar dat dit "shared acceptance of certain ways of behaviour" behels. Le Page (1978) heg baie waarde aan die prosesse waardeur individue linguistiese gedragspatrone aanleer van dié groep waarmee hy/sy wil identifiseer. Omdat die behoefte aan lidmaatskap van die portuurgroep baie sterk aanwesig is onder tienderjariges (Labov, 1972; Cheshire, 1982), openbaar diegene wat die sterkste met die groep identifiseer die hoogste mate van linguistiese verbintenisse met die portuurgroep (Labov, 1972). Die gebruik van niestandaardtaal (Herrie is

nie 'n *sleg* ou nie, p. 31; *gestudeerdery*, p. 32) ondersteun Labov (1970) se waarneming dat, soos wat tieners ouer word, hul gebruik van niestandaard-taaltorme toeneem.

Die adolessentregister word veral onder druk van die portuurgroep aangeleer. Maltz en Borker (1982) bevind dat die taalgebruik van adolessente seuns en dogters verskil: die portuurgroepe van seuns is hefter gestruktureer as dié van dogters (Romaine, 1984:185). Adolessente dogters gebruik taal byvoorbeeld om hegte verhoudings van gelykheid te skep en te handhaaf, ander persone op aanvaarbare maniere te kritiseer en die taalgebruik van ander dogters akkuraat te interpreteer (Maltz & Borker, 1982:205). Goodwin (1980) bevind dat inklusiewe taaltorme (*let's, we're gonna, we could*) deur dogters gebruik word; "bossiness" nie geduld word nie en dat dogters 'n negatiewe waarde heg aan die gebruik van opdragte teenoor maats. Wanneer dogters wel argumenteer, formuleer hulle hul argumente in terme van die behoefte van die groep en die situasie, eerder as in terme van opdragte en persoonlike gewin.

Seuns se groepe is meer hiërargies georden as dié van dogters, sommige lede het meer status as ander lede (Labov, 1972); vergelyk byvoorbeeld die blanke tieners se reaksie op Thomas se taalgebruik (p. 93, p. 113). Seuns gebruik taal om hul dominante posisie te bevestig, die aandag van 'n gehoor te verkry en te behou en om 'n ander spreker se spreekbeurt te ondermyn om self in beheer van die kommunikasie te wees (Maltz & Borker, 1982:207). Hierdie skrywers bevind voorts dat sosiale sukses in seunsgroepe gekoppel is aan die vermoë om taal te gebruik om mag te verkry en dat sekere gestileerde gespreksroetines (byvoorbeeld die vertel van grappe, stories, gebeure) baie belangrik in seunsgroepe is en dat hierdie roetines as gevolg hiervan in die groepe ontwikkel word (Maltz & Borker, 1982:208-209).

In sommige tienergroepe bestaan daar sterk druk om te konformeer aan groepporme wat nie deur die gesin en skool onderskryf word nie (Romaine, 1984:187). Labov (1972) bevind byvoorbeeld dat tieners nie wil lees as die groep nie wil lees nie. Niestandaard-uitspraak- en -taalgebruiksvorme word in die taalgebruik van tieners aangetref en Cheshire (1982) bevind dat dit veral by werkwoorde is wat daar in die omgangstaal van tieners spesiale waardes en gebruike gevind word.

2.3 Die invloed van die aangesprokene

Om doeltreffend te kommunikeer, pas die spreker sy/haar taalgebruik aan by dié van die hoorder (Giles *et al.*, 1979:369). Giles (1977) bevind dat individue se

taalgebruik by mekaar aanpas om sosiale goedkeuring te bewerkstellig of omdat hulle behoefte daaraan het om sosiaal geïntegreer te word.

Onder sekere omstandighede pas adolessente hul taalgebruik aan by dié van die ontvanger, maar in ander situasies verkies hulle om hul taalgebruik doelbewus *anders* as dié van die aangesprokene te maak (Bourhis & Giles, 1977). Só 'n strategie dien enersyds om die spreker met sy/haar portuurgroep te assosieer, maar andersyds om hom/haar van die aangesprokene te distansieer (Giles *et al.*, 1979:369). Laasgenoemde geval weerspieël die behoefte van die spreker "to mark a particular social category or psychological state in order to project a particular image of himself for the listener" (Giles *et al.*, 1979:370).

3. Sosiolinguistiese inligting in *disse flippen stukkende wêreld dié, my ou*

3.1 Die titel as linguistiese gegewe

Die titel van hierdie jeugboek gee te kenne dat die taalgebruik in die teks 'n belangrike rol speel en die woordkeuse suggereer dat die talige kommunikasie in die teks in die idioom van 'n groep Afrikaanssprekendes (adolessente) plaasvind. Adolessente-taal is by uitstek 'n mondelinge register; *disse* (< *dit is 'n*) is 'n tipiese spreektaalvorm onder invloed van assimilasië en weglating (Coetzee, 1988:97). In die konteks van die titel is *flippen* tipiese tienerwoordeskat en die aanspreekvorm *my ou* word onder andere gebruik om solidariteit, gemeensaamheid en samehorigheid te kodifiseer. Binne die milieu van die teks word *disse* en *flippen* gebruik om die afstand tussen adolessente en volwassenes (en omdat die titel nie met 'n hoofletter begin nie, in effek ook die afstand tussen skryf- en spreektaal) linguisties en ortografies te kodifiseer.

3.2 Onomastiese merkers

Die name van die hoofpersonasies *Thomas*, *Dirk* en *Herrie* het bepaalde assosiasies: dit herinner sterk aan *Dick*, *Tom* en *Harry* – alleman dus. Die keuse van name verleen 'n universaliteit aan die problematiek wat in die teks aangeraak word.

Dirk Anker se pa is die skoolhoof wat sy skoolkomitee probeer oorrede om die skool oop te maak vir alle rasse-groepe. Hy tree as eksponent van sosiale verandering op; haal daardeur die grimmigheid van die blanke gemeenskap op die hals, maar word in die proses die nuwe "anker" in Thomas (die bruin seun) se lewe.

Soos mnr. Anker en Thomas *Klopper* hulle op die grens tussen die ou en nuwe sosiale orde bevind, neem hulle vanne (*Anker* en *Klopper*) onomasties ook 'n

tussenposisie in: in Afrikaans, soos in die meeste Westerse gemeenskappe, word voornamen en vanne normaalweg as arbitrêre verwysingsetikette sonder 'n duidelike betekeniswaarde gebruik. Daar bestaan egter 'n groep vanne wat ooreenstem met items uit die leksikonkat van Afrikaans of Nederlands (byvoorbeeld *Bakker, Bosch, Swart, Venter*). In bepaalde gevalle kan die betekeniswaarde van die van dan weer op die voorgrond gestel word.

Die straatkind staan net as *Boetie* bekend (p. 46); die inherente betekeniswaarde van sy voornaam ondermyn die individualiserende funksie van voornamen (De Klerk & Bosch, 1996). Dat hy nie 'n van het nie, beklemtoon sy geïsoleerde bestaan: hy “behoort” nêrens nie. As Thomas teen die einde van die teks deur die tieners as *ou Tom* (p. 87), *Tom, my ou* en *ou Thomas* (p. 93, 103, 114) aangespreek word, is dit 'n onomastiese manifestasie van sosiale aanvaarding.

Die bynaam *Hare* (p. 5) is 'n linguistiese middel om die solidariteit wat binne bepaalde groepe bestaan, te etiketter en te help vestig (vgl. Skipper, 1986:137); die gebruik van byname deur adolessente konstrueer en reflekteer bepaalde groepsverbande, dit verrig 'n identifiseringsfunksie en word gebruik om sosiale grense neer te lê (Bosch & Victor, 1996). Byname wat vir onderwysers gebruik word (*Mof*, p. 41; *Pop*, p. 78; *Soppies*, p. 87), is vir die tieners 'n saambindende faktor in die skoolgemeenskap: bynaamgebruik vir lede van die “out-group” onderstreep die sosiale afstand tussen die betrokkenes (Bosch, 1994).

3.3 Linguistiese merkers

Adolessente-taal is herkenbaar aan sekere *markers*. Hierdie merkers is “extralinguistic, paralinguistic and linguistic cues which differentiate between various biological, social and psychological categories or characteristics of speakers which are important – actually or potentially – for social organization and social interaction” (Giles *et al.*, 1979:360). Hierdie merkers kan fonologies of leksikaal wees, met toonhoogte en diskoerstipes verband hou en kan selfs betrekking hê op die wyse waarop verskillende styltipes vermeng word en sprekers in staat is om daardie merkers te kies wat in bepaalde sosiale interaksie gepas is (Giles *et al.*, 1979:360).

3.3.1 Fonologiese variasie

In die teks is daar 'n poging om die fonologiese variasie wat in tienertaal aangetref word, weer te gee en veral voorbeelde van konsonant- en vokaalaanpassing (*bankrotgeit*, p. 4; *askies, ok*, p. 7; *armgeit*, p. 30) assimilasie en weglating (*selle en daai*, p. 9; *dan's*, p. 41; *trug*, p. 53; *toe's*, p. 54; *toet*, p. 80) word aangetref.

3.3.2 Die vlak van sintaktiese kompleksiteit

- **Niekomplekse sinne**

Die tieners gebruik niekomplekse sinne (vergelyk “Die hele lewe is nou gebebodder” (p. 1); “Ek sal moet loop. Ons gaan seker eet. Sien jou weer” (p. 9); “Ek moet netnou Bult toe gaan. Loop jy saam?” (p. 16); “Nou vir wat loop jy in die reën? ... Hoekom trek jy nie ’n jas aan nie?” (p. 80); die gesprek op p. 112-113). In hul onderskeie idiolekte word ingebedde relativerende sinsdele (en dus die gebruik van betreklike voornaamwoorde) nie aangetref nie.

- **Passivering**

Passivering (“a syntactic means for encoding the same semantic role in a different way” (Romaine, 1984:58)) word eers in die laat tienerjare volledig begryp en uitgebreid gebruik (Horgan, 1978), want “passivization destroys the correspondence between semantic roles and grammatical relations” (Romaine, 1984:59). In die teks word die passiefkonstruksie ook nie gebruik nie.

- **Kohesie**

Kohesie (dit is die semantiese sisteem wat deur sprekers gebruik word om sinsdele met mekaar te verbind en dit in verband te bring met die konteks van die diskoers (Halliday & Hasan, 1976)) is geskakeerd in die taalgebruik van tieners. Tieners gebruik aaneenskakelende verbindingspartikels (byvoorbeeld *en*, *en toe*, *toe*) geredelik, maar hulle gebruik ook aanduiders van gevolglike en oorsaaklike verband (Kernan, 1977). Martin (1983) bevind dat hoe ouer kinders is, hoe meer eksplisiet en geskakeerd word die verhouding tussen sinsdele aangedui.

Die gebruik van verbindingspartikels deur die tienerpersonasies ondersteun hierdie waarnemings. In hoofstuk twee word naas die aaneenskakelende verbinders (*en*, *maar*) ’n verskeidenheid ander partikels gebruik: teenstellende (*tog*), temporele (*as*) en voorwaardelike (*as*) verbande word in die tienergesprekke in die teks gebruik. Vergelyk: “Gaan koop jou eie appelsap *as* jy nie asseblief kan sê nie” (p. 17); “*Tog*: tot nou toe het dit nie saak gemaak nie” (p. 16); “*As* ’n kar vinnig in die straat ...” (p. 14).

3.3.3 Modaliteitsmerkers

Mos word in die teks deur die tieners gebruik om gelate aanvaarding, verbasing of ongeloof uit te druk (Grootmense is *mos* groot, p. 2; dis *mos* Dirk, p. 6; Jy kan *mos* nie sommer net so loop nie, p. 17); om teregwysing te versterk (Jy kan *mos* hoor die baas praat, p. 8).

3.4 Sosiolinguistiese merkers

3.4.1 Taalgebruik teenoor tieners

Onlangse navorsing illustreer dat talige kommunikasie gebruik kan word om bepaalde magsverhoudings te skep en te ondersteun (De Klerk, 1992; Kress, 1989; Kramarae *et al.*, 1984). Herrie se pa is gedurig besig met die *skryf* van 'n artikel en sy ma is by 'n klas of vergadering. Sy ouers staan in beroepe waarin 'n hoë premie op kommunikasievaardighede geplaas word, maar hulle kommunikeer nie met hul kind nie: Herrie se pa bevredig sy kommunikasiebehoeftes in 'n sekondêre vorm (*skryf*). Sy ma is 'n aktiewe lid van die *leesunie* (p. 33) en indien sy *mondeling* kommunikeer, is dit met *groepe volwassenes* in 'n klas- of vergaderingsituasie.

Sy ouers se weiering om met hom in gesprek te tree en met hom as individu te kommunikeer, plaas Herrie onmiddellik in 'n uitgelewerde posisie; sy ouers laat hom alleen om te probeer oorleef in hierdie “flippen stukkende wêreld”. Herrie se sosiale ondergeskiktheid aan sy ouers word ook op 'n linguistiese vlak gemanifesteer deurdat daar weinig sprake van talige (of sosiale) interaksie tussen hom en sy ouers is.

Herrie se moeder kommunikeer aanvanklik met hom in kort stelsinne en vrae waarop sy nie antwoorde verwag nie (p. 33-34; p. 78). Sy pa weer konfronteer hom (*En nou, as jy soos 'n barbaar hier ingebars kom?* p. 34; *Hoekom het jy so gemors in die kombuis?* p. 79), slinger verwyte na Herrie (*Jy lieg*, p. 79), deel bevele uit of *skree* dit selfs agter hom aan (*Kom terug!* p. 78). Herrie se ouers gebruik 'n taalvorm wat Herrie se onbelangrikheid en ondergeskiktheid beklemtoon as hulle met hom praat.

As sy ma aan die einde van die teks (p. 92) een aand van voorneme is om spesiaal om Herrie se onthalwe tuis te bly, probeer sy hom doelbewus by die gesprek betrek en is haar gebruik van versoeke eerder as opdragte (“*Ry net mooi, asseblief*”, p. 92) 'n soort linguistiese toenadering. Hierdie toenadering is egter van korte duur, want sy gaan die aand tog wel uit (p. 93). Die volgende oggend eet Herrie en sy ouers in *stilte* ontbyt (p. 94).

Die bruin seun Thomas wil nie met die outoritêre onderwyser praat nie, maar hy het steeds 'n behoefte daaraan om te kommunikeer. Hy *probeer* die boek wat sy pa voor sy heengaan vir hom gegee het, lees (p. 1-2). Sy ma probeer met hom kommunikeer, en sy gebruik gereeld die aanspreekvorm *my kind* (p. 1). Die manier waarop 'n groepie blanke seuns aanvanklik met hom praat (“*Jy kan mos hoor die baas praat*”, p. 8) en die stereotiepe opvattinge wat die basis vir hulle kommunikasie vorm (“*Ek ken julle, julle loop rond om te steel*”, p. 8; “*Vir wat*

sit jy hier en tjank?", p. 14), is linguistiese aanduidings van die sosiale afstand tussen blank en bruin.

3.4.2 Beleefdheid

Sosiolinguistiese navorsing stel dat beleefdheidstrategieë die magsverhouding tussen gespreksgenote kan weerspieël (Graddol & Swann, 1989; Gumperz, 1987). Die eerste kommunikasie met Thomas (die bruin seun) is 'n onbeleefde en outoritêre teregwyding: hy is bruin en hy is 'n kind ("Moenie so op die draad ry nie, jy verniel mos die ding. Vir wat lê jy elke dag hier rond? Het jy dan nie jou eie skool nie? Of gaan soek 'n werk. 'n Mens loop nie so vir kwaadgeld rond nie", p. 1).

Dwarsdeur die teks word Thomas gedurig afgejak en verkleineer. Die feit dat beleefde taal nie teenoor hom gebruik word nie, is 'n aanduiding van die ander persoonasies se houding teenoor hom.

3.4.3 Aanspreek- en verwysvorme

Traugott en Pratt (1980:226-227) beweer dat 'n verskil in aanspreekvorme korreleer met bepaalde sosiale verhoudings en die relatiewe status van die gespreksgenote: "(d)ie aanspreekvorm kan ... beskou word as die gekodifiseerde representasie van die bestaan van die verhouding tussen spreker en aangesprokene enersyds en die kwalitatiewe aard van die verhouding andersyds" (Jenkinson, 1987:69). Die aanspreek- en verwysvorme wat in die bogenoemde gedeelte gebruik word (*jy*, *jou*, *'n mens*), is linguistiese aanduiders van Thomas se ondergeskikte sosiale status en hy verkies om nie op die beskuldiging te reageer nie. Ook op p. 7-8 word sy ondergeskikte status deur die aanspreekvorm (*my boytjie*) en die pejoratiewe verwysvorme *my outatjie* en *kaffertjie* onderstreep. As Herrie op die punt staan om weg te loop, verwys hy na sy pa as *die ouman* (p. 92); deur hierdie aanspreekvorm word die kloof wat tussen Herrie en sy pa bestaan, linguisties gekodifiseer.

Die tieners gebruik dikwels die aanspreekvorm *my ou* onder mekaar (p. 5). Binne die milieu van die teks dui hierdie aanspreekvorm op die tieners se toegeneentheid teenoor mekaar (*ou* Boetie, p. 49), op hul groepsverband en -solidariteit, maar ook op hul isolasie in 'n gemeenskap waarin chronologiese en sosiale stratifikasie baie belangrik is. Hulle gebruik *ou* voor eiename (*ou* Herrie, p. 5; *ou* Kallie, p. 17; *ou* Dirk, p. 34 & 78; *ou* Johan, p. 86) as 'n tipiese vorm van "malespeak" wat op identifikasie met lede van die manlike geslag dui (Bosch, 1993:116).

Tussen Dirk en sy ouers bestaan daar toegeneentheid wat onder andere deur die aanspreekvorm *Dirk-man* (p. 16, p. 73, p. 111) aangedui word; Herrie se gebruik

van *Antietjie* dui sy houding teenoor die “deftige vrou” aan (p. 30). As die skoolhoof Dirk as *Anker* aanspreek (p. 84), onderstreep dit enersyds die afstand tussen leerling en onderwyser en andersyds verteenwoordig dit ’n bepaalde tradisionele orde⁴.

3.4.4 Groetvorme

Deur hul gebruik van tipiese groetvorme, illustreer tieners hul groeps-verbondenheid. Die vorme wat gebruik word wanneer die tieners mekaar ontmoet (*Yes*, Thomas, p. 17; *Yes*, Herrie, p. 29; *Yes*, p. 67; *Jis*, p. 106; *Hoessit*, p. 115) of van mekaar afskeid neem (*Sien jou weer*, p. 9; *Ek waai*, p. 15; *sien jou môre*, p. 44; *cheers*, p. 44; *right*, p. 52; *sien jou*, p. 69) is normaalweg informeel. Dit word herhaaldelik in verskillende vorme deur die tieners gebruik, en as gevolg hiervan is almal gemaklik en vertrouwd met dié vorme.

In die lig van hierdie vertrouwdheid met hul groetvorme, is Thomas se *naand* (p. 69) nadat sy ma hom op die stasie laat agterbly het, ’n linguistiese merker van sy “andersheid”.

3.5 Verskillende sosiolinguistiese registers

3.5.1 Algemeen

Labov (1970) is van mening dat sosiale sensitiwiteit gedurende adolessensie ontwikkel; gevolglik word sosiolinguistiese patrone gedurende adolessensie verwerf en vind die bewuswording van die patrone van die omgangstaal op hierdie stadium plaasvind.

Indien die taalgebruiker in sy/haar taalgebruik tussen verskillende verwante taalvorme kan kies, kan die keuse wat uitgeoefen word, beskou word as ’n merker van sosiale interaksie (Giles *et al.*, 1979:361). Die adolessent is bewus van stilistiese variasie en begin sy/haar taalgebruik aanpas by omstandighede, veral in formele situasies (Ervin-Tripp, 1972). Romaine (1984) dui aan dat stilistiese variasie (byvoorbeeld formeel deurspek met informele woorde) in die taal van adolessente voorkom.

Navorsingsresultate oor die status van verskillende taalvariëteite laat blyk dat elke variëteit ’n eie statuswaarde het en dat hierdie statuswaarde belangrik is “in

4 Dit is die ondersoek se indruk dat lede van die manlike geslag in Engels- en Afrikaanssprekende streng-hiërargiese strukture (byvoorbeeld in die Staatsdiens, die regsberoep, in privaat skole) op hul vanne aangespreek word.

creating and maintaining one's social identity" (Romaine, 1984:124). Le Page (1978) stel dat 'n individu deur sy/haar taalgebruik onbewustelik aandui met watter sosiale groepe geassosieer of van watter groepe gedistansieer wil word. Portz (1979, aangehaal deur Romaine 1984:134) bevind dat 15- en 16-jariges die standaardtaelvorm verwerp en onderling 'n hoë statuswaarde aan omgangstaalvorme heg; dus vier gestigmatiseerde taalvorme (fonologies, morfologies en sintaktiese vorme) hoogty gedurende adolessensie (Romaine, 1984:104).

Meisies kom net terloops in die teks van *disse flippen stukkende wêreld dié, my ou* ter sprake: Dirk se meisie Mara is die enigste tiener van die teenoorgestelde geslag met wie gekommunikeer word. Dirk se interaksie met haar is stereotiep: hy beskou dit as onvanpas om sterk taal teenoor 'n meisie te gebruik (p. 68), maar andersyds is dit vir hom moontlik om in 'n "ander sleutel" met haar te kommunikeer: hulle kan oor Eybers se gedigte praat (p. 68).

3.5.2 Sleng

Die gebruik van "tiensleng" is 'n tipiese eienskap van adolessente-taal (Romaine, 1984:104) en word hoofsaaklik gebruik "to show that you're one of the gang" (Crystal, 1987:53). Tiensleng ontstaan deurdat tieners vir hulself 'n tipe taal buite die sosiale hoofstroom skep (Hudson, 1983:25). Hierdie tienertaal word slegs gedeeltelik deur nie-tieners verstaan en is dikwels onaanvaarbaar vir lede van die establishment (Sebald, 1984). Tiensleng bevorder kriptiese taalgebruik; maak meer presiese verwysing moontlik omdat die tiener vind dat die taal van volwassenes nie hulle unieke situasie doeltreffend kan beskryf nie; is 'n aanduiding van prestige in die portuurgroep; bevorder groepsolidariteit (die taalgebruik van die adolessent dui aan van watter groep hy/sy lid is) en dui aan watter belangrike waardes in die groep geld (Sebald, 1984; Rice, 1984:208).

Die kort aanvangsinnetjie van die teks ("Als is nou gebedodder", p. 1) skep 'n hele wêreld en dit is nie nodig om al die konnotasies verbonde aan *bebodder* uit te spel nie. *Bebodder* maak ook presiese verwysing moontlik vir die tiener, want 'n tienerwoord is nodig om die unieke situasie doeltreffend te beskryf omdat dit in die taal van volwassenes nie moontlik is nie. Tiensleng verander gedurig, dui *in-group*-lidmaatskap aan en bevorder kommunikasie tussen 'n groep met gemeenskaplike belangstellings (Romaine, 1984:104). Volgens Bailey (1985:5) word sleng veral deur portuurgroepe met 'n hoë graad van gedeelde kennis en belange (soos byvoorbeeld adolessente) gebruik.

Sleng is sleng weens "... its undeniable lack of dignity, and its widespread use within a social group to defy linguistic or social convention, which obviously takes a certain amount of daring. For this reason one expects it to prevail among the young ..." (De Klerk, 1989:150). Die gebruik van sleng dui op "... a shared

linguistic code, shared knowledge and interests – in other words to reinforce group membership” (De Klerk, 1989:149). Tieners skep nuwe woorde om hul lidmaatskap van ’n bepaalde groep aan te dui (Helfrich, 1979:97).

Die sleng van tieners verander baie vinnig; diegene wat dit gebruik “are constantly striving to maintain a counter-reality that is under pressure from the established world” (Halliday, 1978:180). Om die vitaliteit te verkry wat nodig is vir die bestaan daarvan, word tienersleng gedurig vernuwe en sodra ’n bepaalde leksikonitem ’n wyer gebruik verkry (byvoorbeeld in die media, deur ouers en onderwysers), word dit nie langer deur tieners gebruik nie (Adelman, 1976).

Tienertaal hou dikwels verband met die beskrywing van die kleredrag en ervarings van die tienergroep (Adelman, 1976), en veral as daar na hulle aktiwiteite verwys word: *Kom ons jol ’n pot*, p. 29; *Kyk of jy my kan spaai*, p. 29; *Hulle zoi nog al jou profyt ...*, p. 30; *krip*, p. 84; *Kom ons gaan jol ’n bietjie pool*, p. 86; *... net ’n been gekrok ...*, p. 112.

Tienertaal voldoen nie aan die eise van “suiwer” taal nie: die sleng wat Afrikaanse tieners gebruik, bevat suiwer Engelse woorde en uitdrukkings (*Yes*, p. 5; *Kom jol gou ’n game*, p. 29; *Wie check op jou?* p. 29 & 41; *bike*, p. 41; *thanks*, p. 42; *anyway*, p. 50; *big deal*, p. 51; *stupid*, p. 51; *touch rugby*, p. 52; *so what*, p. 78; *like*, p. 80; *boys* en *heavy*, p. 87; *promise*, p. 93; *split*, p. 94) en aanpassings uit Engels (*laaitie*, p. 5; *spaa*, p. 29; *kripnote*, p. 86). Ook die verbinding van Engelse en Afrikaanse woorddele word aangetref: *uitslip* p. 41; *gekrippy*, p. 89.

Tienertaal bevat talle woorde en uitdrukkings wat tieners van mening is volwassenes nie kan of behoort te verstaan nie; op dié manier word volwassenes uitgesluit uit die wêreld van die adolessent. Vir nie-tieners is dit nie duidelik wat bedoel word as beweer word dat juffrou Emma ’n “stukkende vroumens” is nie (p. 31) of as Herrie beweer “nou sit jy hier en pik ’n wind oor ’n joke” (p. 50), “nou kom wharra-wharra jy hier oor mense” (p. 50) en “ek kraak my wragtig nie so net vir sport nie” (p. 91).

3.5.3 Kragwoorde

Die geskrewe medium waarin die teks aangebied word, beïnvloed noodwendig die tipe kragwoorde (dit is woorde wat sterk emosie oordra en sosiaal laag gewaardeer word) wat deur die personasies gebruik word. Die kragwoorde wat wel gebruik word, kan nietemin as ’n sosiale merker van groepsidentiteit en solidariteit (De Klerk, 1989:151) beskou word. Omdat die gebruik van kragwoorde ’n ongewenste tipe sleng, ’n tipe linguistiese taboe aandui (De Klerk, 1989:150), is die sterk taal wat wél gebruik word, linguistiese merkers van sosiale verhoudings. Herrie is die tiener wat deurgaans sterk taal gebruik: sy

“Ek vra jou ’n *bleddie* vraag” (p. 5) aan Thomas en die winkelier se “*Magtag*, ek sê mos ek het niks” (p. 48) beklemtoon Thomas se sosiale ondergeskiktheid. Herrie se “(h)ulle zoi nog al jou profyt onder jou *gat* uit” (p. 30) aan die kafee-eienaar, Manuel, kodifiseer sy dunk van die Portugees. Herrie se “(e)k sal al begrawe lê dan skryf jy nog ’n *donnerse* artikel” (p. 34), sy “mors, *bliksem* ... mors op Ma se wonderlike vloer ... *sjit*” (p. 76), sy “sommer, ek is *gatvol*” (p. 92) en sy “dis nou ’n *strontspul*” (p. 95) onderstreep die verwyderdheid tussen Herrie en sy ouers. Sy “alles is ok deesdae *bleddie* rassisties” en sy uitbarsting “jou *gat*” (p. 50); “jy wil almal stil hê sodat jy kan sit en *stront* praat” (p. 51) en “die dag het my *gat* lam gemaak” (p. 86) stel hom *teenoor* sy maats.

As Johan ’n konserwatiewe standpunt oor oop skole inneem, word hy as ’n *gatkruiper* uitgekryt (p. 51). Later word hierdie standpunt in sterk taal verdedig: “Wil julle *wragtag* hê die laaitie moet saam skool toe gaan?” (p. 87). Ook word sterk taal gebruik om aan Thomas te kenne te gee dat hy onwelkom is (“Wat *de donner* soek jy hier?” – p. 98) en om aan te dui dat Dirk hom *teenoor* “hulle” posisioneer: “(w)at *de hel* weet julle?” (p. 109).

Die tieners se “ongewenste sleng” korreleer met “ongewenste” huislike omstandighede, optredes (in die geval van Herrie) en politieke standpunte (Johan). Onder bepaalde omstandighede word dit egter ook as solidariteitsmerker gebruik: “*Sjit*, ou Tom, is ek bly om jou te sien!” (p. 115); “Dan *donner* ons jou” (p. 118).

3.5.4 Griekwa-Afrikaans

Thomas praat tipiese Griekwa-Afrikaans. Hy gebruik verlededeelwoordsvorme (*geomkyk*, p. 6; *geverloor*, p. 10; *uitgeverkoop*, p. 12; *gehet*, p. 18); werkwoordkonstruksies (*loop kuier*, p. 12; *om te bly is om te moeilikheid soek*, p. 16; *kom doodkry*, p. 17; *kom reent*, p. 19; *geloop wag*, p. 24); naamwoorde (*mater* i.p.v. *maat*, p. 10; ’n *vernieling*, p. 17); ongewone meervoudsvorme en voor-naamwoorde (*goeterse*, p. 17; *uitkomst*, p. 21; *klippers*, p. 21; *rugte*, p. 94; my ma ... *hy* sal kom, p. 88); woordvorme (*eige*, p. 17; *vort*, p. 20; *voetsaam*, p. 21; *laterder*, p. 21; *liewerster*, p. 24; *onse*, p. 25; *vroegte*, p. 26; *beterder*, p. 114) en konstruksies (*Nou moet Dirk eers bietjie help*, p. 49) wat nie in Standaardafrikaans gebruik word nie, maar wat in Griekwa-Afrikaans voorkom (Links, 1989:33, 69 e.v., 76-80).

Die tieners is bewus van die andersheid van Thomas se taal; hulle onderskei sy gestigmatiseerde taalvorme en heg nie veel status daaraan nie. Hierdie optrede is in ooreenstemming met die bevindings van Milroy en Margrain (1980) wat beweer dat daar sterk sosiale druk bestaan vir sprekers om die omgangstaal te behou, selfs al is die omgangstaalvorm gestigmatiseer. Sodra Herrie en Dirk

egter vir Thomas as een van hulle aanvaar, korrigeer hulle sy taalgebruik ("Nie *hy* nie, 'n vrou is 'n *sy*", p. 93; "... *gehet* nie." "Gehad nie", korrigeer Dirk (p. 113). Deur hierdie optrede is die verkleining van die sosiale afstand ook op 'n linguistiese vlak waarneembaar en as Thomas uiteindelik in die skool toegelaat word, gebruik hy nie meer die gestigmatiseerde vorm nie (p. 118).

Thomas se taalgebruik maak hom "anders" en mettertyd word sy taalgebruik "ook 'n filosofiese ondersoek in die klein na 'regte' en 'verkeerde' taal en of alle gebruikers dieselfde moet praat" (Kotze, 1992:8).

4. Ten slotte

Die taalgebruik van tieners is eiesoortig en versinnebeeld nuwe kennis, ervaring en insig (Sebald, 1984:250). 'n Indringende ondersoek na die linguistiese merkers in *disse flippen stukkende wêreld dié, my ou* illustreer dat taalgebruiksmerkers komplekse aanduiders is van adolessente se houdings en groepsverbondenheid en dat die kenmerkende taalgebruik van adolessente onderskeibare waardesisteme verteenwoordig. As dié waardesisteme verander, verander die taalgebruik van adolessente dienoooreenkomstig; *disse flippen stukkende wêreld dié, my ou* is 'n teks wat die bogenoemde uitmuntend illustreer.

Bibliografie

- Adelman, Clem. 1976. The language of teenage groups. In: Rogers, Sinclair (ed.) *They don't speak our language: essays on the language world of children and adolescents*. London : Ed Arnold.
- Bailey, R. 1985. SAE slang: form, functions and origins. *South African Journal of Linguistics*, 3(1):1-42.
- Bosch, B. 1993. Feministiese taalgebruikspatrone in *Ons is nie almal so nie*. *Suid-Afrikaanse Tydskrif vir Taalkunde*, 11(4):113-120.
- Bosch, B. 1994. Bynaamnavorsing: 'n Bestekopname. *Nomina Africana*, 8(2):27-39.
- Bosch, B. & De Klerk, V. 1994. *Big Six* en *Klein Emmie*: Afrikaanssprekende tieners en hul byname. *Nomina Africana*, 8(2):41-57.
- Bosch, B. & Victor, J. 1996. Byname in 'n Engelse universiteitskoshuis: indrukwekkende sosiolinguistiese merkers. *Tydskrif vir Geesteswetenskappe*, 36(2):104-119.
- Bourhis, R.Y. & Giles, H. 1977. The language of intergroup distinctiveness. In: Giles, H. (ed.). *Language, ethnicity and intergroup relations*. London : Academic Press.
- Cheshire, J. 1982. *Variation in an English dialect*. Cambridge : Cambridge University Press.
- Coetzee, Anna E. 1988. *Fonetiek*. Pretoria : Academica.
- Crystal, D. 1987. *The Cambridge Encyclopaedia of Language*. Cambridge : Cambridge University Press.
- Cullum, J. 1981. *Peer influence on the choice of some linguistic variants*. Birmingham : University of Birmingham. (M.A. thesis.)
- De Klerk, V. 1988. An investigation into the use of expletives by males and females in Grahamstown. *South African Journal of Linguistics*, 6(2):1-19.

- De Klerk, V. 1989. *An investigation into the language of English-speaking adolescents, with particular reference to sex, age and type of school*. Cape Town : University of Cape Town. (Ph.D. thesis.)
- De Klerk, V. 1990. Is slang for males? *English Usage in Southern Africa*, 21(1/2):18-35.
- De Klerk, V. 1992. *Power play and the changing face of English*. Inaugural lecture. Grahamstown : Rhodes University.
- De Klerk, V. & Bosch, B. 1996. Naming practices in the Eastern Cape Province of South Africa. *Names*, 44(3):167-188.
- Du Plessis, Hans. 1991. *disse flippen stukkende wêreld dié, my ou*. Pretoria : HAUM-Literêr.
- Du Preez, Anita. 1988. *ukuHlonipha as kommunikasiewyse by die amaXhosa*. Port Elizabeth : UPE. (M.A.-verhandeling.)
- Erasmus, Elfra. 1992. Afrikaans uit sand opgetel. *Resensie in Beeld*, Febr. 13.
- Ervin-Tripp, S. 1972. On sociolinguistic rules: alternation and co-occurrence. In: Gumperz, J.J. & Hymes, D. (eds.) *Directions in sociolinguistics*. New York : Holt, Rinehart & Winston. p. 213-250.
- Finlayson, R. 1984. Hlonipha – the women's language of avoidance among the Xhosa. *South African Journal of African Languages*, Supplement 1:35-60.
- Fornas, Johan & Bolin, Goran (eds.) 1995. *Youth culture in late modernity*. London : Sage Publications.
- Giles, H. 1977. Social psychology and applied linguistics: toward an integrative approach. *ITL: A Review of Applied Linguistics*, 35:27-42.
- Giles, H. & Smith, P. 1979. Accommodation theory: Optimal levels of convergence. In: Giles, H. & St-Clair, R. (eds.) *Language and Social Psychology*. Oxford : Blackwell. p. 45-65.
- Giles, Howard, Scherer, Klaus R. & Taylor, Donald M. 1979. Speech markers in social interaction. In: Scherer, Klaus R. & Giles, Howard. *Social markers in speech*. Cambridge : Cambridge University Press. p. 343-381.
- Goodwin, M. 1980. Directive response speech sequences in girls' and boys' task activities. In: McConnell-Ginet, S., Borker, R. & Furman, N. (eds.) *Women and language in literature and society*. New York : Praeger.
- Graddol, David & Swann, Joan. 1989. *Gender voices*. Cambridge : Basil Blackwell.
- Gumperz, John J. 1987. Preface. In: Brown, P. & Levinson, S.C. *Politeness: some universals in language usage*. Cambridge : Cambridge University Press. p. 1-50.
- Halliday, M.A.K. 1978. *Language as social semiotic: the social interpretation of language and meaning*. London : Edward Arnold.
- Halliday, M.A.K. & Hasan, R. 1976. *Cohesion in English*. London : Longman.
- Helfrich, Hede. 1979. Age markers in speech. In: Scherer, Klaus R. & Giles, Howard. *Social markers in speech*. Cambridge : Cambridge University Press. p. 63-107.
- Horgan, D. 1978. The development of the full passive. *Journal of Child Language*, 5:65-80.
- Hudson, Kenneth. 1983. *The language of the teenage revolution*. London : The Macmillan Press.
- Hymes, D. 1974. *Foundations in Sociolinguistics*. Philadelphia : University of Pennsylvania Press.
- Jenkinson, A.G. 1987. Aspekte van voornaamwoorde en verwysing in taalhandelinge. In: Van Jaarsveld, G.N. (red.) *Wat bedoel jy?* Pretoria : Serva. p. 51-74.
- Kernan, K. 1977. Semantic and expressive elaboration in children's narratives. In: Ervin-Tripp, S. & Mitchell-Kernan, C. (eds.) *Child discourse*. New York : Academic Press. p. 125-139.

- Kirchner, Emma. 1992. Roman vir jong volwassenes. Resensie in *Die Republikein*: 4, Aug. 28.
- Kotze, Helena. 1992. Roman in loslit-Afrikaans boei. Resensie in *Die Transvaler*: 8, Jul. 23.
- Kress, G. 1989. *Linguistic processes in sociocultural practice*. Oxford : Oxford University Press.
- Kramarae, C., Schultz, M. & O'Barr, W. (eds.) 1984. *Language and power*. Newbury Park, CA : Sage.
- Labov, W. 1970. Stages in the acquisition of Standard English. In: Hungerford, H., Robinson, J. & Sledd, J. (eds.) *English Linguistics*. Glenview, Illinois : Scott Foresman. p. 275-302.
- Labov, W. 1972. *Language in the inner city*. Philadelphia : University of Pennsylvania Press.
- Le Page, R.B. 1978. Projection; focussing, diffusion: steps towards a socio-linguistic theory of language. *Caribbean Linguistics Society Occasional Paper No. 9*.
- Links, T. 1989. *So praat ons Namakwalanders*. Kaapstad : Tafelberg.
- Maltz, D. & Borker, R. 1982. A cultural approach to male-female miscommunication. In: Gumperz, J. (ed.) *Language and social identity*. Cambridge : Cambridge University Press. p. 195-217.
- Martin, J.R. 1983. The development of register. In: Fine, J. & Freedle, R. (eds.) *Developmental issues in discourse*. Norwood, NJ : Ablex. p. 1-40.
- Milroy, L. & Margrain, S. 1980. Vernacular language loyalty and social network. *Language in Society*, 9:43-70.
- Morrison, A. & McIntyre, D.C. 1973. *Teachers and teaching*. Harmondsworth : Penguin.
- Portz, R. 1979. Another look at stages in the acquisition of standard English. Paper given at the Ninth International Congress of Phonetic Sciences, Copenhagen. (Cited in Romaine, 1984:134.)
- Rice, F. Philip. 1984⁴ (1975). *The adolescent. Development, relationships, and culture*. Boston : Allyn and Bacon, Inc.
- Romaine, Suzanne. 1984. *The language of children and adolescents. The acquisition of communicative competence*. Oxford : Basil Blackwell.
- Saville-Troike, M. 1982. *The ethnography of communication: An introduction*. Oxford : Blackwell.
- Sebald, Hans. 1984³ (1968). *Adolescence. A social psychological analysis*. New Jersey : Prentice-Hall, Inc.
- Skipper, J.K. 1986. Nicknames, coal miners and group solidarity. *Names*, 34:134-145.
- Slabbert, Sarah. 1994. A re-evaluation of the sociology of Tsotsitaal. *Suid-Afrikaanse Tydskrif vir Taalkunde*, 12(1):31-41.
- Traugott, Elizabeth C. & Pratt, Mary L. 1980. *Linguistics for students of literature*. New York : Harcourt Brace Jovanovich, Inc.
- Van Peer, W. 1989. *The taming of the text. Explorations in language, literature and culture*. London : Routledge.